

UKONČENÍ ČINNOSTI SOCIALISTICKÉHO SVAZU MLÁDEŽE, VZNIK SVAZU MLADÝCH (OBDOBÍ 1989–1992)

FRANTIŠEK KOVANDA

Úvod

Dějiny i tradice československého mládežnického hnutí mají velkou tradici. Těžko se dnes najde historik či badatel, který by dokázal nejen sepsat počet organizací dětí a mládeže od vzniku Československa v roce 1918, v celém období 1. republiky i v dalších letech až do současnosti, ale i hodnocení jejich činnosti, jak uspokojovaly přání, zájmy a potřeby mladé generace, jak přispívaly k budování a rozvoji své země.

Mladá generace prošla významnými obdobími Československa i dnes České republiky. Byla to radostná léta, ale i mnohá složitá a tragická. Ta také výrazně ovlivňovala činnost a zaměření těch mnoha set organizací dětí a mládeže.

Byla období, ve kterých bylo možné porovnat možnosti rozvíjení, např. dětských organizací na jedné straně v Sokole, Orлу, a na druhé straně proletářských dětských organizací v období 1. republiky. Nebo vznik a činnost jednotné organizace mládeže – Svazu české mládeže v prvních poválečných letech 1945–1949.

Takových období je možné dokumentovat více, např. v letech 1989–1992, kdy dochází k zániku jednotné celostátní organizace Socialistického svazu mládeže a vzniku mnoha desítek dětských a mládežnických organizací (uvádí se počet takřka 600) a konkrétně jedné z nich – Svazu mladých.

Jako účastník mládežnického hnutí po osvobození republiky v roce 1945¹ chci připomenout některá zajímavá fakta z období, které – dá se to tak říci – završilo období a přineslo konec masových mládežnických organizací – Svazu české mládeže, Československého svazu mládeže, Socialistického svazu mládeže – které však přes řadu svých vnitřních problémů zůstanou významně zapsané v historii dětských a mládežnických organizací Československa. Jejich hodnocení ještě naše historiky čeká.

Krizové období v hnutí mládeže

V letech 1968–1969 probíhalo v Československu velmi složité, rozporuplné a dramatické období. To velmi silně ovlivnilo i činnost Československého svazu mládeže. V řadách členů i funkcionářů se vytvořil kritický proud, který usiloval o nápravu vnitřního života organizace, zkvalitnění činnosti funkcionářského aktivu a zvýšení autority ČSM mezi mladou generací a v celé společnosti. Tato mládežnická organizace nebyla dostatečně připra-

¹ Měl jsem možnost zúčastnit se všech sjezdů – SČM (byl jediný), ČSM, SSM, mnohých setkání celostátních, čtyř Světových festivalů mládeže a studentstva, Staveb mládeže, kongresů Svazu mladých, ustavujícího sjezdu KSM (1990). Se zájmem sleduji i hnutí mládeže v současné České republice.

vena odstranit řadu svých problémů, zejména stále více se projevující formalismus ve své činnosti. Značná část členů byla pasivní. Začala se projevovat dezorganizace, živelnost a narůstající rozpory ochromily řídicí orgány i mnoho základních organizací.

Za této velmi složité situace se konalo v březnu 1968 IV. plenární zasedání ÚV ČSM. Bylo ustaveno nové vedení, zrušeny dosavadní vedoucí orgány ČSM. Tím se předala téměř veškerá pravomoc pomocným orgánům, tzv. radám ÚV ČSM pro jednotlivé druhy organizací (vysokoškolské, středškolské, pionýrské, dělnické mládeže, zemědělské mládeže aj.). Toto rozhodnutí podstatně narušilo jednotnou organizaci mládeže.

Na V. plenárním zasedání ÚV ČSM v květnu 1968 bylo upuštěno od přípravy mimořádného sjezdu ČSM a místo něho se měly vytvořit samostatné organizace sociálních, věkových a zájmových skupin mládeže. Jako první se distancovaly od ČSM štáb táborníků a rada klubů ÚV ČSM, které vytvořily Českou tábornickou unii a Svaz klubů mládeže.² Postupně se konstituovalo 18 dětských a mládežnických organizací (Svaz pracující mládeže, Česká tábornická unie, Junák, Pionýr, Svaz vysokoškolského studentstva Čech a Moravy a další). Vznikl i Svaz vojenské mládeže s celostátní působností, který se vnitřně členil na 14 v podstatě samostatných organizací.

ÚV ČSM se na svém zasedání v září 1968 rozhodl stát se přípravným výborem tzv. Československé mladé federace. Zároveň vzal na vědomí vytvoření přípravného výboru tzv. České mladé federace, kdežto na Slovensku i nadále existoval Slovenský ÚV ČSM.

19.–20. prosince 1968 se konal Ustavující kongres Sdružení dětí a mládeže. Úvodní slovo pronesla Slávka Škvařilová, zhodnotila situaci v mládežnickém hnutí – ČSM, předseda ÚV ČSM Zbyněk Vokrouhlický zdůvodnil nutnost zrušení bývalého ČSM a vznik nových dětských a mládežnických organizací. V diskusi hovořili zástupci organizací: Oldřich Šubrt (JUVENA), Aleš Vaněk (Unie středoškoláků a učňů), Oldřich Kryštofek (Český Pionýr), S. Szymik (Svaz polské mládeže, Jan Hochman (Česká tábornická unie), Ivan Bláha (Svaz klubů mládeže), Václav Černovský (Svaz pracující mládeže), Michal Dymáček (Svaz vysokoškolského studentstva), Rudolf Plajner (Český Junák), Petr Paducha (Svaz vojenské mládeže), Karel Šubrt (Junák zálesák), Václav Ryneš (Sdružení mladých poslanců), Vlado Borodovčák (SÚV ČSM). Delegáti schválili „Programové vyhlášení Sdružení organizací dětí a mládeže českých zemí“, „Stanovy sdružení“, „Zásady ekonomických vztahů organizací sdružených ve sdružení mládežnických a dětských organizací České socialistické republiky“, včetně usnesení z jednání kongresu. Kongres zvolil 35 členů Rady Sdružení organizací dětí a mládeže. Předsedou byl zvolen Zbyněk Vokrouhlický.

Celostátní kongres dětských a mládežnických organizací se konal v Praze ve dnech 11.–12. března 1969. V úvodu přednesl předseda Zbyněk Vokrouhlický informaci o ukončení činnosti ÚV ČSM a o způsobu převzetí pravomocí a závazků ČSM. Uvedl, že ČSM byl utvářen „jako jedna z převodových pák komunistické strany, což vedlo oboustranně, ale zejména v řadách převážně části vedoucího aktivu ČSM ke snahám o nejdůslednější organizační vyjádření tohoto pojetí. Byla uplatňována politika přímého vedení ČSM, v níž postupně převládaly prvky direktivního zasahování do činnosti mládežnické organizace, ne tak ani stranickými orgány, ale stále více jednotlivci – pracovníky aparátu. Se vznášením a napodobováním stranických metod práce se politika manipulace s členstvem i volenými orgány ČSM stávala stále výraznější praxí i uvnitř ČSM.“³

Dále zdůraznil, že ÚV ČSM od března 1968 vytvářel předpoklady pro ustavení samostatných organizací dětí a mládeže, a to z vlastní struktury ČSM i mimo ni. V závěru svého vystoupení vyslovil přesvědčení o úspěchu činnosti stávajících dětských a mládežnických

² Svaz klubů mládeže vznikl 10. dubna 1968 na celostátním setkání zástupců klubů mládeže ze všech okresů republiky. Byla vytvořena Ústřední rada Svazu klubů mládeže; Holý, Jaroslav: Dějiny SKM. Praha 2008.

³ II. celostátní kongres dětských a mládežnických organizací 11.–12. března 1969. Praha 1969, s. 7–8.

organizací, jejich schopnosti vést děti a mládež Československa cestou socialismu, demokracie a humanismu tak, aby byly připraveny řídit společnost samostatně, suverénně a odpovědně k šťastnějším socialistickým zítřkům.

Delegáty pozdravil vedoucí delegace ÚV KSČ Evžen Erban. Sdělil, že KSČ a Národní fronta s velkým zájmem sledují práci, činy a postoje mladé generace, podporují pokrokové snahy a tendence, které se v mládežnickém hnutí projevují. Ocenil, že ČSM byl významnou společenskou organizací politického systému země, že jeho činnost byla spjata s budováním socialismu v zemi, významně přispěl k mezinárodní solidaritě. Pokud jde o mladé komunisty, že i nadále patří mezi jejich povinnosti, aby byli neaktivnějšími členy a funkcionáři mládežnického hnutí. Mimořádnou pozornost věnoval výkladu významu mládežnického hnutí, jeho aktivit a podílu na řešení celospolečenských problémů v souvztáznosti s Národní frontou. *„Také ona procházela v minulém roce a bude ještě postupně procházet závažnými změnami, aktivně hledala a nalézá své místo v nové etapě rozvoje naší společnosti. V uplynulém období byly navázány první nezbytné kontakty mezi vašimi sdruženími a Národní frontou. Všechny organizace dětí a mládeže jsou již členy Národní fronty, mají zástupce v ústředním výboru České Národní fronty a představitel Rady sdružení je členem předsednictva. Všechny organizace dětí a mládeže s celostátní působností budou přímo zastoupeny v ÚV NF ČSSR.“*⁴ Současně sdělil, že v rámci Národní fronty je připravováno ustavení komise pro otázky mládeže a že komise mládeže budou ustaveny i v nižších orgánech NF.

Positivní stanovisko delegátů organizací dětí a mládeže Slovenské socialistické republiky přednesl Robert Harenčár. Podporu v činnosti organizací dětí a mládeže vyslovil i předseda Sněmovny lidu Josef Smrkovský. Za ústřední výbor Socialistické akademie vystoupil akademik Ivan Málek. V přijatém Programovém prohlášení celostátního kongresu byl zdůrazněn význam jednoty české a slovenské mládeže, dále, že za základní prostor pro uplatnění názorů a postojů je považována Národní fronta, v níž má vedoucí úlohu KSČ, že právě na její půdě budou organizace dětí a mládeže prosazovat svůj program. Programové prohlášení dále potvrdzovalo, že organizace dětí a mládeže jsou zastánci socialismu, demokracie a internacionalismu, že chtějí přispět k řešení základních politických, sociálních a ekonomických problémů současného světa, že chtějí být aktivními účastníky v činnosti Světové federace demokratické mládeže.

V závěru Programového prohlášení byl vyjádřen vztah ke KSČ s tím, že od ledna 1968 získala důvěru převážně větší mladé generace svým čestným a otevřeným postojem k chybám minulosti i svou usilovnou snahou o vybudování socialismu s lidskou tváří.

Na základě společných programových cílů, zájmů a stanovisek bylo rozhodnuto vytvořit Federální radu dětských a mládežnických organizací ČSSR. K tomu byl také přijat Statut Federální rady.

Do Federální rady dětských a mládežnických organizací bylo zvoleno celkem 29 jejich zastupitelů. Předsedou byl zvolen Zbyněk Vokrouhlický a výkonným tajemníkem Miloslav Hlásek.⁵

Jednání celostátního kongresu pozdravili prezident republiky Ludvík Svoboda a Alexandr Dubček.

⁴ II. celostátní kongres dětských a mládežnických organizací, Praha, 11.–12. března 1969. Praha 1969, s. 20.

⁵ Delegáti vyslechli informaci o okolnostech, za nichž byl ustavován Svaz mladých. 7. března v hotelu Tichý v Praze na Žižkově se sešlo kolem 300 účastníků s cílem ustavit mládežnickou organizaci, která se přihlásí k marxismu-leninismu a k tradicím pokrokového mládežnického hnutí v Československu. V přijatém stanovisku byl vysloven požadavek, aby „odpovědné orgány KSČ i státní moci a správy prošetřily účast svých funkcionářů a pracovníků na činnosti přípravného výboru tzv. Svazu mladých a posoudily případné zneužití veřejné funkce. Žádáme, aby byro ÚV KSČ pro řízení práce v českých zemích veřejně vysvětlilo své vztahy k tzv. Svazu mladých... kongres důrazně protestuje proti vytváření podobných skupin, které se ustavují za zavřenými dveřmi, vzbuzují odvzdušnění nedůvěry a podezírání.“ Za necelý půlrok přijal Svaz mladých název Leninský svaz mladých.

Vznik Socialistického svazu mládeže. Prvé období jeho činnosti

Impulsem k znovu obnovení celostátní mládežnické organizace bylo usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 17. listopadu 1969 s tím, že dozrály podmínky pro obnovení ideové a politické jednoty mládežnického hnutí. Tedy – Socialistického svazu mládeže a jeho součástí – Pionýrské organizace.

Dne 27. listopadu 1969 se konalo prvé zasedání Federální rady dětských a mládežnických organizací ČSSR, která se krátce předtím stala přípravným výborem nové jednotné dětské a mládežnické organizace. V přijatém prohlášení se uvádělo, že Federální rada projednala současný stav dětského a mládežnického hnutí v ČSSR, posoudila uplynulý vývoj i aktuální úkoly nové organizace. Prohlášení vyzvalo mladé lidi, orgány a organizace mládeže k podpoře vytváření sjednocené masové dobrovolné organizace. Současně bylo navrženo, aby název budoucí organizace byl Socialistický svaz mládeže.

Federální rada současně usnesla zahájení práce na analýze vývoje dětského a mládežnického hnutí a na zpracování návrhu stanov budoucí organizace.

Byl přijat dopis ústřednímu výboru KSČ a ústřednímu výboru VLKSM. V jeho obsahu bylo vyjádřeno odhodlání k obnovení jednotné mládežnické organizace. 26. ledna 1970 předsednictvo ÚV KSČ a následně dne 29. ledna ÚV KSČ se jím zabývaly a podpořily vytvoření SSM.

Dne 31. ledna 1970 na II. zasedání Federální rady byl schválen Statut Federální rady dětských a mládežnických organizací a další dokumenty. V následujících dnech na pozvání ÚV VLKSM navštívila delegace Federální rady Sovětský svaz. Do funkce prezidenta Mezinárodního svazu studentstva jmenovalo ústředí vysokoškoláků Dušana Ulčáka.

V Praze se uskutečnilo zasedání Rady Sdružení dětských a mládežnických organizací, které projednalo postup sjednocovacího procesu v ČSR. Byl přijat Svaz vysokoškolských studentů ČR – nová organizace, která vznikla v závěru roku 1969. Uskutečnil se dále aktiv pionýrských pracovníků – členů KSČ, který svolalo byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích. Ve dnech 9.–10. dubna 1970 se uskutečnilo III. zasedání Federální rady, které projednalo průběh sjednocovacího procesu v ČSR, SSR a v Československé lidové armádě.

Ve dnech 24.–25. dubna 1970 se v Bratislavě konala ustavující konference SSM na Slovensku. Jednání se zúčastnilo 304 delegátů a 150 hostů. Jednání se zúčastnil Gustáv Husák s představiteli KSS a vlády SSR. Předsedou SÚV SSM byl zvolen Otto Moncman.

K 30. dubnu 1970 bylo v ČSR ustaveno 1436 základních organizací SSM s více jak 40 000 členy.

Dne 29. června 1970 bylo na zasedání Rady Sdružení organizací dětí a mládeže schváleno, aby Rada od 1. července 1970 nesla název Český přípravný výbor SSM.

26. srpna 1970 bylo uvedeno, že k tomuto dni měl SSM v českých zemích již 5 743 základních organizací, 932 přípravných výborů a sdružoval 108 411 členů.

Ve dnech 16.–17. října se v Domě kultury pracujících v kovoprůmyslu v Praze na Smíchově uskutečnila za účasti 441 delegátů konference SSM v ČR. Delegáti zvolili 77 členů český výbor a 37 členů Českou ústřední radu Pionýrské organizace SSM. Předsedou ÚV SSM byl zvolen Antonín Himl.

Ve dnech 9.–11. listopadu 1970 ve Sjezdovém paláci v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka v Praze ustavující konference SSM ČSSR. Zúčastnilo se jí 598 delegátů s hlasem rozhodujícím a 300 delegátů s hlasem poradním, kteří zastupovali 113 000 členů SSM a 126 000 členů PO SSM. Delegáti schválili Stanovy SSM, Programové prohlášení SSM a Programové a organizační zásady PO SSM. Předsedou ÚV SSM byl zvolen Juraj Varholík, místopředsedy Antonín Himl a Otto Moncman.

V závěru roku dne 10. prosince 1970 ÚV KSČ na svém zasedání konstatoval: „Považujeme za významný politický úspěch, že se u nás znovu vybudovala jednotná organizace mláde-

že – Socialistický svaz mládeže a Pionýrská organizace, které se hlásí k socialistickým ideálům a chtějí v tomto směru působit na mladé lidi a vychovávat je. Socialistický svaz mládeže má velkou budoucnost... Očekáváme od naší mládeže, že svůj elán, energii a nadšení dá do služeb velké věci rozvoje socialistické společnosti, že bude v závodech, na polích, ve školách, ve výzkumných ústavech aktivním spolubudovatelem naší vlasti.“⁶

Podobně se Gustáv Husák vyjádřil dne 27. ledna 1971 na celostátní konferenci Národní fronty ČSSR: „S radostí vítáme obnovení jednotné organizace naší mládeže a Pionýrské organizace, které tvoří významnou součást Národní fronty. Bude věcí celé Národní fronty, abychom všemožně nové mládežnické organizaci a celkově péči o mládež pomáhali.“⁷ V povolání Národní fronty ke všem občanům byla taktéž zdůrazněna péče o mladou generaci.

Jedna z posledních, ale významných akcí Socialistického svazu mládeže

Několik dní před 17. listopadem 1989 se ve dnech 11.–12. uvedeného měsíce konala celostátní konference SSM.

Ve Zprávě ÚV SSM o podílu SSM na přestavbě a demokratizaci socialistické společnosti a o dalším rozvoji SSM a PO SSM do V. sjezdu SSM bylo v úvodu uvedeno: „V těchto měsících, týdnech a dnech se rozhoduje o tom, jaká bude naše organizace v příštích letech. Názorů je celá řada. Jedni říkají, že takové organizace není vůbec třeba. Jiní naopak, že v Socialistickém svazu mládeže je všechno v pořádku a měnit není nutné nic. To jsou krajnosti, se kterými nesouhlasíme. Ústřední výbor Socialistického svazu mládeže je přesvědčen, že na základě požadavků doby i mínění většiny mladých lidí je nutné uskutečnit zásadní změny v naší společnosti. Vrátit jí dobré jméno, kde ho ztratila, a kde se nám práce daří, ještě ji zlepšit. Chceme říci svůj názor na to, jak si představujeme náš další život v naší organizaci a nejen v ní. Organizaci, která jako Socialistický svaz mládeže musí pod vedením Komunistické strany Československa pro obnovu socialismu udělat větší kus práce, než doposud dělá. Chceme být organizací mládeže oddanou své socialistické vlasti a aktivně se zúčastníme všeho, co přispěje k jejímu dalšímu rozvoji.“⁸

Tato slova prolínala jednáním celé konference. Bylo vskutku o čem jednat. Zpráva dále zdůraznila význam přestavby a demokratizace společnosti. Mladou generaci není možné získat jednou provždy, je třeba svádět nepřetržitý aktivní zápas s vědomím, že jde o vysoce citlivou věkovou a sociální skupinu. Delegáti vyslechli hodnocení činnosti SSM od roku 1970, kladné výsledky, ale i dost neobvyklou a tvrdou kritiku současné činnosti. Byl potvrzován význam jednotné celostátní organizace mládeže. Kritická slova byla řečena i na adresu Pionýrské organizace. Hodnocení své činnosti vyslechli členové SSM – středoškoláci i vysokoškoláci, pracující, hlavně dělnická mládež i členové SSM v ozbrojených složkách.

Delegátům byly předloženy k projednání důležité dokumenty. V prvé řadě „Náš program – cestou přestavby a demokratizace k dalšímu rozvoji socialistického Československa“, ve kterém bylo řečeno, že cíle a podíl SSM v tomto úkolu není možné uskutečnit bez podpory KSC, spolupráce se státními orgány, spolupráce s politickými stranami, společenskými a zájmovými organizacemi Národní fronty.⁹

Dalším dokumentem byl „Program komplexní péče o děti a mládež“. Ten definoval „Základní směry, cíle a obsahová východiska státní politiky ve vztahu k mladé generaci“ a ná-

⁶ Kovář, Petr a kol.: Malá kronika SSM. Praha 1987, s. 26–27.

⁷ Tamtéž, s. 27–28.

⁸ Dokument z jednání konference, s. 1.

⁹ V dokumentu „Aktuální otázky přestavby. Mládež a přestavba“ byly uvedeny základní úkoly v účasti SSM a mladé generace na přestavbě hospodářského mechanismu, viz Vronský, Michal: Aktuální otázky přestavby. Praha 1988, s. 46–56.

sledující oblasti: I. Péče o fyzické, duševní zdraví a mladou rodinu, II. Výchova a vzdělávání, III. Mládež, práce a společnost, IV. Mládež a volný čas, V. Prevence a odstraňování negativních jevů mezi mládeží.

Jako návrh byl delegátům předložen „Projekt zákona Péče o děti a mládež“.

K realizaci dokumentů připravených pro tuto celostátní konferenci ze známých důvodů nedošlo.

Některá fakta a čísla o SSM v roce 1989

Členská základna SSM	1 474 853 členů
Věkové složení	14–18 let: 43,3 % 19–24 let: 34 % 25–29 let: 17,5 %
Průměrný věk	20,6 roku
Počet ZO SSM	54 536
Sociální složení členů SSM	SŠ, SOU, gymnázia: 569 569 (38,6 %) Dělníci: 410 856 (27,9 %) ITHP: 222 266 (15,1 %) VŠ: 137 864 (9,3 %) Ostatní: 83 214 (5,6 %) JZD: 51 082 (3,5 %)
Počet pionýrských skupin	4 515 (v ČSR 2 908, v SSR – 1 607)
Členská základna PO SSM	1 669 825 členů (v ČSR 1 013 904, v SSR – 655 921)
Vzdělávání SSM	40 088 útvárů 1 058 706 zapojených účastníků
Počet kolektivů	PRAMENY – 5 855 zapojených členů – 127 875
Mládežnický tisk – náklad	Mladá fronta 332 000 sobotní 353 000 Mladý svět 475 000 ABC 309 000 Materídouška 331 000 Sluníčko 296 000 Pionýr 134 000 Ohníček 267 000 Zápisník 37 000
Počet klubů mládeže	1 096
Počet kluboven mládeže	7 274
Přehled účastníků zájezdu CKM SSM	aktivní cestovní ruch soc. země: 108 969 (1988) pasivní cestovní ruch soc. země: 109 715 aktivní cestovní ruch nesoc. země: 27 817 pasivní cestovní ruch nesoc. Země: 5 954 domácí cestovní ruch: 241 623 celkem: 494 078 ^a

^a SSM, Celostátní konference 11.–12. 11. 1989. Vybraná fakta o činnosti SSM a PO SSM od IV. sjezdu SSM.

Poslední zvonění aneb konec posledního celostátního svazu mládeže

Laskavý čtenář promine a jistě se vžije do situace, když přichází dlouholetý člen a funkcionář Svazu české mládeže, Československého svazu mládeže, ideologického aktivu Socialistického svazu mládeže jako host začátkem roku 1990 (tedy po 45 letech) na mimořádnou konferenci Socialistického svazu mládeže, která ukončí činnost této „třetí“ svazácké organizace.

Bylo tomu tak dne 27. ledna 1990. Jednání skončilo až v ranních hodinách následujícího dne. Konala se ve Sportovní hale v Parku Julia Fučíka v Praze – Holešovicích.

Deník čs. mládeže *Mladá fronta* napsal, že po 19 hodinách a 48 minutách vznikl ze Socialistického svazu mládeže Svaz mladých.

Patřil jsem tehdy nepochybně mezi nejstarší účastníky. Při vstupu do Malé sportovní haly pražského Parku kultury a oddechu jsem si kladl dvě otázky – jak delegáti budou reagovat na novou politickou situaci v zemi po 17. listopadu 1989 a jaké budou mít představy o své mládežnické organizaci a jejím dalším vývoji? Mezi delegáty bylo jistě mnoho těch, kteří prožili několik let v SSM – organizaci s kladnými i stinnými stránkami. Dobře ji znali a dá se říci, že k ní měli dobrý vztah. Byli mezi nimi i ti, kteří ne zcela chápali novou politickou situaci a jak se bude vyvíjet a neměli ani vyhraněné představy o další existenci a činnosti organizace mládeže, do té doby ještě jednotné.

Zamýšlím-li se nad průběhem a výsledky mimořádného sjezdu SSM 27. ledna 1990, je možné položit si některé otázky. Jedna z nich je tzv. srovnávací. Proč srovnávací? Patřím (jen to konstatuji) nepochybně mezi málo těch bývalých svazáckých funkcionářů, kteří měli možnost zúčastnit se více sjezdů Československého svazu mládeže i Socialistického svazu mládeže. A možná, že jsem dokonce jediný, který se zúčastnil všech svazáckých sjezdů od roku 1946 až do IV. sjezdu SSM (1987), mnohých důležitých celostátních konferencí a setkání Svazu české mládeže, Svazu slovenské mládeže, Československého svazu mládeže i Socialistického svazu mládeže – až po vzpomínaný mimořádný sjezd SSM v lednu 1990.

Nepochybně ve vzpomínkách zůstávají desítky faktů, zážitků, vzpomínek na to, co se na sjezdech odehrálo. Vždy to byla bilance výsledků činnosti a naznačení cest, jak dále rozvíjet činnost mládežnické organizace. Vždy to byla snaha delegátů, účastníků sjezdových jednání přispět společně věci, přispět republice a sobě. Bylo by chybou nepřiznat, že mnohdy šlo o proklamace, nereálná hesla a další nešvary, které mládežnické (svazácké) organizace v různých obdobích, namísto, aby tvůrčím způsobem rozvíjely její činnost, ji do značné míry umrtvovaly nebo jinak řečeno postátňovaly. To však je otázka pro historiky, aby objektivně posoudili postavení a úlohu organizací dětí a mládeže ve společnosti ve vzpomínaném období od roku 1945 do roku 1990.

Porovnávám-li dnes tu celou řadu sjezdů, nemohu nevpomenout prvního sjezdu z března 1946 – I. valného sjezdu Svazu české mládeže v Praze ve Slovanském domě. Častokrát si vzpomenu na vskutku mládežnickou atmosféru tohoto sjezdu (kdy ještě nebyla „v chodu“ předem připravená dokonalé režie jednání, pozdravy hostů, obsah vystoupení jednotlivých delegátů, „řazení“ diskusních příspěvků podle profese, krajů, pohlaví atd.), na vystoupení tehdejších čelných představitelů politického a společenského života, např. Z. Fierlingera, J. Davida, B. Laušmana, Z. Nejedlého, F. Halase, L. Svobody, A. Zápotockého a dalších představitelů politických stran, tělovýchovných a dalších organizací a institucí. Nezapomenutelné vystoupení měl Jan Masaryk. Blíže jsme se seznámili s našimi předními mládežnickými funkcionáři Jiřím Hájkem, Zdeňkem Hejzlarem a dalšími. Poprvé jsme se setkali s představiteli bratských organizací mládeže některých zemí Evropy, mezi nimi i s předsedou Světové federace demokratické mládeže Guy de Boyssonem.

V roce 1949 to byla slučovací konference (byl jsem také jejím delegátem), kdy vznikl Československý svaz mládeže a Pionýrská organizace ČSM. Od roku 1950, kdy se konal

I. sjezd ČSM, následovaly další čtyři. Také jejich jednání jsem se zúčastnil. I ony mají své místo v historii mládežnického hnutí v Československu. Z jejich obsahu je mnohé nejen zajímavé, zejména dokumentují vývoj jednotné organizace dětí a mládeže v letech 1949–1969, ukazují i na mnohé příčiny zániku této organizace v roce 1969.

Od roku 1970 jsem měl možnost zúčastnit se i všech čtyř sjezdů Socialistického svazu mládeže. Shoda náhod mi zabránila v účasti na celostátní konferenci SSM v listopadu 1989. Té konferenci, která v mnoha směrech naznačila snahu po novém pojetí mládežnické organizace s přihlédnutím nejen k nové situaci ve společnosti, ale předně k zájmům mladé generace.¹⁰

Mimořádný sjezd SSM probíhal v jiné atmosféře než předcházející sjezdy SSM. Jejich uspořádání bylo (v podstatě se nelišilo od sjezdů KSČ, ROH, ČSTV aj.) – dnes by se dalo říci – velkolepé, bylo dbáno na dokonalou režii, na účast značného počtu hostů z domova, včetně představitelů mnoha organizací mládeže z mnoha zemí světa a představitelů SFDM a MSS. Ano – taková byla vnější stránka sjezdů SSM. Dlužno říci, že okázala a finančně velmi náročná (stát je velmi dobře finančně dotoval). Nelze však opomenout i druhou stránku, tj. obsah a cíle činnosti SSM v daném období, které sjezdy řešily ve prospěch dětí a mládeže, i při veškeré kritičnosti – z dnešního pohledu – k některým formám, metodám činnosti SSM, jeho aparátu atd.

Jak s odstupem 27 let předat některé osobní poznatky a dojmy z mimořádného sjezdu SSM a současně ustavujícího sjezdu Svazu mladých?

Za prvé

První poznatek lze charakterizovat takto. Projevila se vůle většiny delegátů zachovat vše pozitivní z obsahu činnosti SSM, z jeho struktury i celkového fungování. Byla hledána východiska, aby nově vznikající organizace byla „samostatnou, společenskou a dobrovolnou organizací mladých lidí, nezávislou na jakékoli politické straně či síle... ve své činnosti vycházíme ze zájmů a potřeb členů organizace. O konkrétní náplni činnosti rozhodují sami členové v základním kolektivu. Chceme být aktivní součástí mezinárodního mládežnického, student-ského a dětského hnutí.“¹¹

Většina delegátů nepodlehla již v té době značně se rozmáhající euforii, že „vše minulé bylo špatné“, dívala se strážlivě a reálně na nově vznikající situaci. Vyjádřila snahu vytvořit základy pro další činnost organizace, která bude nejen rozvíjet, ale předně i hájit zájmy mladých lidí. To nelze říci o všech delegátech (týká se to i mladoboleslavského sjezdu české části SSM, který se konal krátce před celorepublikovým mimořádným sjezdem SSM). Někteří účastníci (zejména z Prahy a předně z Prahy 1) měli celou řadu radikálních požadavků k likvidaci SSM. To na pražském sjezdu někteří z nich vyjádřili připnutím smuteční černé pásky pod znaky SSM na svazácké košili, či pod odznakem SSM na klopě kabátu. Ti, protože měli nejbližší k euforii listopadových dnů 1989, chtěli zrušit SSM „ze dne na den“.

Za druhé

Druhý poznatek souvisí s novým názvem. Bylo několik návrhů (celkem 8) jaké pojmenování dát nově vznikající organizaci. Značné ambice měl navrhovaný název JUVENTUS. Většinou byl schválen návrh názvu SVAZ MLADÝCH. Většina delegátů si zřejmě v dané chvíli neuvědomovala, že dochází k přijetí historického názvu z dějin mládežnického hnutí v Československu, tj. názvu, který byl přijat pokrokovými mladými lidmi v roce 1936 v Praze, usilujícími sjednotit mladou generaci k rozhodnějšímu odporu proti fašismu a jeho ne-

¹⁰ K činnosti SSM jsem publikoval článek v Haló novinách 26. 1. 2010.

¹¹ Mladá fronta 29. 1. 1990 (Z programového prohlášení Svazu mladých).

bezpečí, které se vznášelo nad Československou republikou (samozřejmě, že se později, po skončení ustavujícího sjezdu Svazu mladých našli tací, kteří zdůrazňovali, že jde o název organizace, která vznikla v r. 1969 a která po několika týdnech jej rozšířila na Leninský svaz mladých). Je třeba říci, že tento název přijal i republikový sjezd SSM České republiky v Mladé Boleslavi.

Tedy i samotný název vyjadřoval určité zaměření činnosti, hledání té cesty, která by zachovala pozitivní z minulosti, která by však také znamenala rozchod se vším, co přispělo k tomu, že organizace postupně ztrácela mnohé své základní principy – samostatnost, tvůrčí iniciativu, tolerantnost k názorům a potřebám např. studentů, ale i dalších sociálních vrstev a věkových skupin mládeže aj.

Za třetí

Další poznatek se dá shrnout do tzv. demokratičnosti tehdejších dnů, tj. do obliby „vyžívání se“ v procedurálních otázkách sjezdového jednání. Dalo by se říci, že to byla odezva na přísně zrežimovaná jednání konferencí a sjezdů minulých, kdy všichni vyjadřovali jednomyslný souhlas s tím, co předložilo pracovní předsednictvo. Je na tom jistě hodně pravdy. Mnozí delegáti však toto svobodné jednání využívali (či spíše zneužívali) natolik, že nebylo možné přistoupit co nejdříve ke konkrétnímu jednání. To přinášelo do určité míry značnou nervozitu a nebezpečí, že nebudou projednány základní otázky sjezdového jednání. Zde je třeba ocenit osobnost Martina Ulčáka, který v pozdních večerních hodinách (kolem 23.00 hod.) se razantně ujal řízení sjezdového jednání a dovedl je přes mnohá úskalí ke zdárnému konci.

Za čtvrté

Otázka, která „hýbala“ sjezdem, byl problém majetku SSM. Bylo mnoho návrhů – od jeho jednoznačného uhájení pro nově vznikající organizaci až po ty rozumné, aby byl využíván dalšími nově vznikajícími dětskými a mládežnickými organizacemi s tím, že by např. o toto dělení měla pečovat komise či orgán složený ze zástupců dětských a mládežnických organizací, aby tuto otázku neřešil byrokraticky či jednostranně nějaký státní orgán. Shoda byla v tom, že majetek základních organizací SSM by měl zůstat nedotčen.

Za páté

Jeden (doslova jediný) z mála vedoucích politických činitelů, který neopomněl fakt konání mimořádného sjezdu, byl A. Dubček (pozdravný dopis). Ostatní státní a po litičtí činitelé si „nechtěli s tímto sjezdem nic zadat“. Svůj pozdrav takřka „ilegálně“ zaslala ministryně – předsedkyně Výboru lidové kontroly K. Kořínková. V jeho obsahu byla informace o zřízení vládní komise pro inventarizaci a revizi majetku SSM.

Za šesté

Co delegáty sužovalo po celou dobu jednání (zejména v nočních hodinách), byla značná zima linoucí se z podlahy přikrývající ledovou plochu sportovního stadionu. Přesto to většinou neubralo na zájmu i na účasti v jednání, i když „pohyb ne ledové ploše“ byl značný. Prostě „Svaz“ již v té době nebyl v pozornosti státních orgánů, a že má nějaké jednání? To je práce „jeho věcí“.

To jsou některé mé osobní postřehy a vzpomínky z jednání. Samozřejmě jsou subjektivní. Názory již tehdy na jeho průběh a výsledky byly různé. Mohou být různé i nyní, s odstupem řady let.

Přece jen je třeba ještě jednou zdůraznit, že zvítězila vůle většiny delegátů navázat na vše pozitivní a vytvořit organizaci, ve které si v základních kolektivech budou rozhodovat sami členové. I to, že součástí sjezdového usnesení byl bod – „Zpracovat analýzu vývoje mládežnického hnutí v Československu od roku 1918“ – ukazuje na snahu podívat se otevřeněji i kritičtěji na předchozí vývoj, na příčiny dobrých výsledků, ale také neúspěchů, které dětskou a mládežnickou organizaci provázely v uplynulých 40 letech.

Svaz mladých

Svaz mladých v lednu 1990 se prezentoval jako jedna z nejpočetnějších mládežnických organizací v České a Slovenské federativní republice, nezávislá na politických stranách a hnutích. Uváděl svou organizační základnu v počtu 100 tisíc členů. Ti se sdružovali v základních kolektivech (klubech) podle místa bydliště nebo pracoviště, školy či v profesních a zájmových sdruženích. Byl složen ze tří komor – české, moravsko-slezské a slovenské. Na úrovni obou národních republik i na úrovni federální měl koordinační centrum v čele s předsedy.

Svaz mladých neměl žádné jednotné filozofické, politické a obsahové zaměření. Konkrétní činnost jeho členů závisela na jejich vůli a potřebách. Na místních úrovních převažovaly převážně kulturní, sportovní a komerční projekty. Představitelé koordinačních center se snažili orientovat svoji práci na vytváření předpokladů pro uplatňování požadavků mládeže generace především v sociální, ekonomické a ekologické oblasti. Svaz mladých si vytyčil úkol pro mladé lidi – překonávat sociální nárazy, které byly spjaty s ekonomickou situací v zemi, podporovat nezaměstnané, invalidy, mladá manželství. Mezi důležité úkoly patřila i spolupráce s československými a zahraničními mládežnickými organizacemi.

„Svaz mladých je otevřená organizace sloužící jako organizační a informační servis pro své členy a organizace se sociální a ekologickou orientací, organizace prosazující uplatnění pro mladé lidi, vytvářející prostor pro zdravotně postižené spoluobčany, organizace odmítající nacionalismus, organizace snažící se spojit Evropu s Čechy a Slováký prostřednictvím společných akcí, které by pomohly všem.“¹²

Z uvedeného prvního roku činnosti Svazu mladých je jako příklad možné uvést následující: v listopadu Obvodní koordinační centrum SM v městské části Praha 4 registrovalo 17 základních kolektivů s 577 členy. Jednotlivé kolektivy pořádaly různé akce – v Hájích kurzy angličtiny, kolektiv pod názvem BYKOM (bytová komise) se zabýval problematikou bydlení mladé generace. Zájmovou činnost rozvíjely kolektivy v gymnáziu Postupická, Budějovická, ČKD Polovodiče, KLVO Sboru národní bezpečnosti, Vodní stavby O3, Výzkumný ústav spojů apod.¹³

Celostátní sjezd Svazu mladých

I. celostátní sjezd Svazu mladých se konal ve dnech 10.–11. listopadu 1990 v Jeseníkách. Po schválení programu jednání, zvolení pracovního předsednictva, jednacího a volebního řádu a volbě pracovních komisí přednesl Martin Ulčák „Zprávu o stavu a situaci ve Svazu mladých, perspektivy prosperity organizace“. Věnoval se výkladu předložených dokumentů (uveď počet členské základny – 135 tisíc členů), činnosti Federálního koordinačního centra, problematice finančního zabezpečení organizace. Informoval o vzniklé majetko-právní komisi. Ocenil stav zpracovávaného dokumentu o mládežnickém hnutí a zdůraznil význam činnosti Svazu mladých v roce 1936.

¹² Z dokumentu Františka Jandy, 1. místopředsedy FK Svazu mladých. Osobní archiv autora.

¹³ „Ozvěny“, časopis Obvodního národního výboru v Praze 4, červenec 1990. Začátkem února vznikl při OKC SM v Praze 4 i „Kruh přátel Svazu mladých“ složený z 10 bývalých funkcionářů SČM a ČSM. Osobní archiv autora.

O současném Svazu mladých hovořil, že by měl být „svým způsobem“ výběrovou organizací, aby v základních organizacích byli ti členové, kteří budou aktivně pracovat, aby přijímali konkrétní krátkodobé i dlouholeté plány činnosti, aby byl podstatně méně početný aparát a aby byli najímáni na práci ti, co budou propojeni i s hospodářskými úspěchy.

K výchozímu systému zdůraznil, že musí přispět k tomu, aby byl vydržen nápor vůči Svazu mladých a aby organizace spoléhala sama na sebe a byla soběstačná.

V navrhovaném Prohlášení bylo v úvodu zdůrazněno: „*Svaz mladých byl od samotného počátku oceňován anachronismem, předem odsouzený k defenzivě. Pro jistotu byl ještě téměř zbaven přístupu ke sdělovacím prostředkům a vystaven snahám o izolaci od všech ostatních mládežnických organizací... Máme demokratické stanoviny a novou strukturu. Jen ne morální právo... Nemůžeme se nechat poučovat těmi, kdo se z listopadu probrali v prosinci a postupně se stávají většími a většími hrdiny. Je pěkné, že stále přibývá spravedlivých, ale škoda je, že duch souznění a vzájemné spolupráce prvních listopadových dnů, kdy jsme <byli potřební>, nepokračoval dál. Naopak se mnozí podle historických vzorů rozhodli doporučovat, z jakých rodin mohou pocházet schopní, ve kterých organizacích se mají sdružovat a v čích službách své schopnosti uplatňovat... Do budoucna chceme s ostatními organizacemi utvářet vztah vzájemné úcty, tolerance, porozumění a přátelství.*“

V Prohlášení byla zmíněna i problematika využití finančních prostředků bývalého SSM. Hodnota majetku činila v číslech podle účetních rozvah k 31. 12. 1991 v České republice 2 069 mld. Kčs, na Slovensku zhruba 1,0 mld. Kčs.¹⁴

Důležitými dokumenty, kterými se zabýval sjezd, byly „Stanovy Svazu mladých“ a „Projekt Svazu mladých lidí – Tvář a koruna“.

Pozornost vyvolalo i projednávání návrhu znaku Svazu mladých – modrá vlajka a zlatý trojúhelník.^{x2/}

V roce 1990 Federální koordinační centrum Svazu mladých zahájilo vydávání týdeníku GENERACE. K jeho vydávání i obsahu se delegáti vyjádřili v diskusi.

Předsedou Federálního koordinačního centra Svazu mladých byl zvolen Martin Ulčák.

II. kongres Svazu mladých

Konal se v Hrádku nad Moravicí (hotel Belaria) ve dnech 24.–26. ledna 1992, tenkrát již pod názvem „kongres“. V jeho harmonogramu bylo na 24. ledna uvedeno: „*Konečně po roce zase spolu... myslí na to, co nás čeká zítra.*“ I. část jednání 25. ledna (dopoledne) měla název „*Jaký byl ten rok minulý, zpráva o životě organizace od I. sjezdu v Jeseníku. Když se ohlédneme, nemusíme se za rok 1991 stydět, ale musíme překonávat překážky, začít znovu a znovu – PROČ?*“ Odpolední část probíhala pod motem „*Řetěz dělných, všestranných a samostatných lidí vytváří silnou organizaci – UDĚLEJME SI JI... návrh koncepce nové organizace a její realizace v praxi, nebojme se udělat si NĚCO na celý život... celý den při práci myslí na to, že nic není dost dobré, pokud to nebude nejlepší.*“ Závěrečný den – 26. ledna – probíhala práce delegátů ve skupinách k odborným tématům.¹⁵

Ve svých osobních vzpomínkách jsem o přípravách, průběhu a výsledcích zaznamenal následující. Udržoval jsem stále dobrý kontakt s vedoucími funkcionáři Svazu mladých, a to jak v přípravách II. kongresu, tak při realizaci jeho výsledků. V jejich činnosti jsem poznal,

¹⁴ Pobořil, Vlastimil: Majetek bývalého SSM na pozadí politických intrik. Historie bývalého majetku SSM. Hostivice 2013, s. 12.

¹⁵ Jednání sjezdu se zúčastnilo 144 delegátů. Hostů bylo jen několik. Byl jsem jedním z nich. Důvod mé účasti byl následující. Zabýval jsem se analýzou mládežnického hnutí. Dostával jsem v té době podporu od M. Ulčáka a jeho spolupracovníků. Samozřejmě atmosféra v průběhu jednání sjezdu se podstatně lišila od všech předcházejících sjezdů SČM, ČSM a SSM, což např. o přestávkách dokazovalo v přílehlých prostorách promítání záběrů z erotických filmů.

že vycházeli z některých negativních zkušeností posledních let činnosti SSM. Že nastala nová doba, si dobře uvědomovali. Neočekávali žádnou významnou pomoc od státu a jeho tehdejších představitelů. Naopak, stát zabíral majetek SSM, který sloužil k jeho činnosti: budovy, rekreační zařízení aj. Při mnohých jednáních a besedách jsem zaznamenal, že mají zájem o rozvíjení svých podnikatelských aktivit a že do značné míry k tomu využívají novou organizaci – Svaz mladých. Mnohé v jejich argumentaci jsem musel uznat (např., že „moc socialistického státu byla předána ze dne na den“), avšak i oni uznávali mé argumenty a zkušenosti, např. ze spolupráce dělnické, studující a zemědělské mládeže.

Přípravou, obsahem a výsledky jednání kongresu jsem byl velice překvapen a mnohé jsem si dlouho nemohl srovnat v hlavě. Byl jsem přece jen „starý svazácký funkcionář“. Na jednání kongresu bylo pozváno jen pět hostů. Překvapily mě pokyny, které dostali všichni účastníci. Např. pro účast na pořádanou recepci – „party večer“ v den příjezdu, 24. ledna, byl předepsán smoking a plavky pro koupání v bazénu. Koupání jsem využil, ale smoking jsem skutečně nesháněl.

Průběh, obsah jednání a uspořádání zasedací místnosti byly naprosto odlišné od všech předcházejících sjezdů Svazu mládeže, kterých jsem měl možnost se od roku 1946 zúčastňovat. Hlavní kongresové centrum mě však mile zaujalo. „Když chceš, pomůžeme ti, když neumíš, naučíme tě, když nechceš, nepotřebujeme tě“. Referáty i obsah diskuse se týkaly dosavadní činnosti Svazu mladých, pak zejména ustavení nového mládežnického sdružení „ZLATÝ TROJÚHELNÍK“. To probíhalo ve zcela neznámém scénáři. V sále byla zhasnuta světla a osvětlen byl jen zlatý symbol – trojúhelník, ve kterém byly zasazeny polodrahokamy a uvnitř skarabeus (Malá čs. encyklopedie, Academia 1987 o něm říká: vruboun posvátný, brouk z čeledi vrubounovitých, titul používaný ve starém Egyptě k označení bohů, kteří stvořili sami sebe. Byl zhotovován z různých cenných materiálů – alabastr, jaspis, ametyst, zlato, žula aj.). Poté následoval nástup „triumvirátu“ v modrých hábitech a s pozlacenými žezly, dále senátorů, taktéž v modrých hábitech se zlacenými řetězy uvnitř s polodrahokamy. Dále ceremoniář Zlatého trojúhelníku. Bylo řečeno, že kromě ceremoniáře bude pracovat i kancléř, který bude řídit chod centra, dále emír, který bude stanovovat hlavní obsah činnosti, taverník bude pečovat o ekonomiku, prelát bude poskytovat právní rady, prefekt bude revizorem a mluvčím bude ordinář.

Ano, takto se rodila nová mládežnická organizace. Její komory byly tři: česká, Moravsko-slezský klub a Zvaz mladých na Slovensku. Bylo řečeno, že osoby, které budou pomáhat Svazu mladých, zůstanou v anonymitě, základ bude tzv. „modrá lóže“, ale její celkové složení nikdo znát nemůže.

Dále jsem zaznamenal tyto další poznatky. Kladně jsem posuzoval stručnost a věcnost ve vystoupeních vedoucích funkcionářů i delegátů, dá se říci i právnickou kvalitu v obsahu úvodních vy stoupení, zbavení se dřívějších stereotypů v konání sjezdů (dokonalá režie průběhu, žádné rozdíly mezi vedoucími funkcionáři a ostatními účastníky, př. odloučené stravování předsednictva). Dále dobrou reakcí na současnost i budoucnost, vhodnost prostředí k jednání, dobré vztahy účastníků kongresu z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska. Scházel však prodej literatury a tisku, informace o mládežnických organizacích ČSFR v tehdejší době i informace o regionu, kde se kongres konal.¹⁶

V průběhu jednání kongresu se uskutečnilo ustavující zasedání sdružení ZLATÝ TROJÚHELNÍK. Delegáti s vážností přijali symboly sdružení, dobře byly přijaty i názvy funkcí jeho vedení. Zajímavý byl návrh k vytvoření domu nebo knihovny, ve kterém bylo doporučeno vytvářet dokumentační středisko o Zlatém trojúhelníku, dalších organizacích dětí a mládeže, systému a metodách jejich činnosti a ukládat zde důležité materiály mající historickou a archivní hodnotu.

¹⁶ Schází počet delegátů, mandátová komise nebyla ustavena.

Z osmi kandidátů byl v tajné volbě zvolen „Velký scarabeus“. Byla ukončena funkce předsedy Federálního koordinačního centra Svazu mladých Martina Ulčáka s tím, že bude novému sdružení osobně pomáhat. Byly schváleny fondy Zlatého trojúhelníku: 1. lidskosti, 2. moudrosti, 3. budoucnosti, 4. zlatý fond pokladu.

* * *

Tento příspěvek zahrnuje jen velmi krátké období v mnohaleté historii dětských a mládežnických organizací v Československu. Je však zajímavý tím, že na základě změny politického systému v zemi v roce 1990 alespoň částečně dokumentuje, jak na dění reagovala dosavadní masová mládežnická organizace – Socialistický svaz mládeže a nově vzniklý Svaz mladých. Současně zahrnuje osobní svědectví jednoho z mnoha tisíc funkcionářů svazů mládeže, které rozvíjely svou činnost v lidově demokratickém a posléze socialistickém Československu.